

Виклики і покликання

Конфесійна ситуація в Україні напередодні приїзду Папи Римського Івана Павла II

О. д-р Михайло ДИМИД

Знаближенням довгоочікуваного візиту Папи Івана Павла II до України все частіше можна почути побоювання, що цей візит буде для нього одним з найважчих. Втім, традиційна гостинність, притаманна всім слов'янським народам, особливості східнохристиянського менталітету, наявність великої католицької громади, духовна спрага всіх громадян України дають підстави твердити, що візит матиме великий успіх і позитивний вплив на духовне життя країни. Ускладнити його може лише нестабільність у сфері політики й економіки, соціальні негаразди. З другого боку, як прихильники візиту, так і його противники заполітизовують характер візиту.

Одні вважають, що візит сильно підтримає державу в її становленні та міжнародному визнанні. Другі ж твердять, що він надзвичайно загрожує єднанню Росії, України і Білорусії у будівництві нового "Божого Царства на землі" з центром у Москві й навіть українській національній ідентичності.

Зрозуміло, що як перша, так і друга точки зору далекі від реального змісту візиту. На це вказує досвід відвідин Папою багатьох дуже різнорідних за політичними принципами та устремліннями країн. У даній статті маю намір навести лише деякі групи складних політичних і релігійних проблем, які існують в Україні. Вони часто видаються майже нерозв'язними, отож необхідно буде певною мірою входити в історію, якщо не в догматику, аби принаймні усвідомити їх.

Велика неоднорідність

Сьогоднішня релігійна ситуація в Україні вирізняється великою неодно-

рідністю. Вже з часу проголошення Михайлом Горбачовим т. зв. перебудови в СРСР на цьому полі заговорили сили, які відчували за собою особливу національну спадкоємність і місію. Вони тісно пов'язували надії розвитку релігійного життя з державною самостійністю України. Саме тоді відновилася діяльність Української греко-католицької церкви (УГКЦ), яка впродовж віків значною мірою формувала окреме національне обличчя України. Постали незалежні православні церкви: Українська автокефальна православна церква (УАПЦ) та Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП). Отанні покликаються на продовження традиції раніше не залежної від Москви Православної церкви, а головню на традицію УАПЦ, що виникла в перші роки радянської влади й існувала до 1930 р. Під час німецької окупації вона була відновлена на теренах Східної України та Волині.

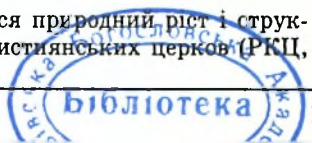
Доволі успішно діють в Україні також церкви й релігійні громади національних меншин. Тут слід згадати не тільки Вірменську апостольську церкву, а й Римо-Католицьку церкву (РКЦ). Помітним є і зростання іудейських громад різних течій, хоч і не таке стрімке, як серед мусульман. Очевидно, що тут значну роль відіграють еміграційні процеси.

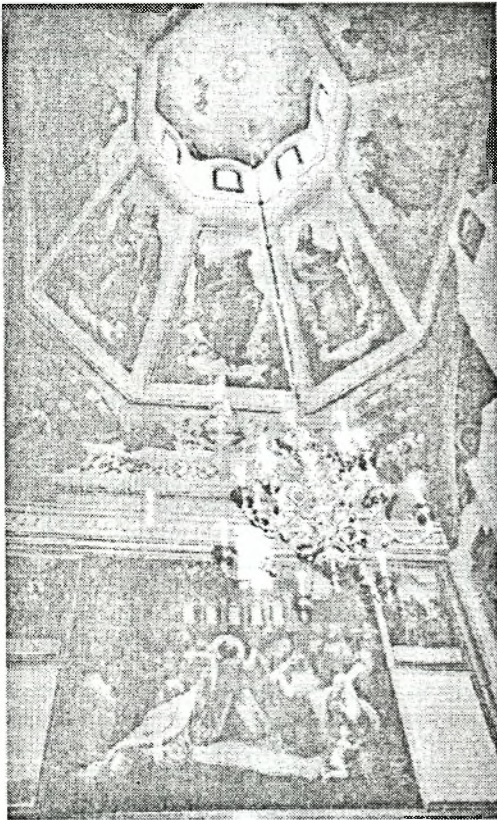
Проте незважаючи на згадані факти, загальним стало твердження, що Україна є православною державою. Дуже мало рахуючись з реальною ситуацією, навіть відверто всупереч їй, це стверджує багато людей з державного істеблшменту.

Конфесійна картина України вже не відповідає виробленим штампам

Загалом за час існування самостійної України конфесійна ситуація на її території дуже мінялася. Зміни йшли у двох напрямках:

1) Відбувався природний ріст і структуралізація християнських церков (РКЦ,

УГКЦ, УПЦ в єдності з Московським патріархатом, УАПЦ, УПЦ КП, протестантських громад).

До прикладу, УГКЦ набула за час незалежності України рекордну за всю свою історію кількість єпископів: разом з представниками діаспори їх є 33, а в Україні діє 8. Якщо у 1988 р. повідомлялося про 260 греко-католицьких священнослужителів, то теперішня їхня чисельність є ще не званою в історії цієї церкви – 1872. (Зареєстровано 3388 релігійних спільнот, 7 єпархій, 79 монастирів, 12 навчальних закладів.)

У 2001 р. в Україні було понад 22 600 "духовних осіб", констатував на початку року Держкомрелігій. Слід одразу зазначити, що до них зараховуються служителі всіх течій, а їх є лише зареєстрованих уже понад 105. Найчисельнішою церквою лишається УПЦ, яка має 7509 священників, понад 9 тис. громад, 122 монастирі, 15 навчальних закладів з 2000 студентів. В УПЦ КП тепер – 2182 священнослужителя та 30 єпархій.

Проте підготовка духовенства традиційних церков не відповідає вимогам їхньої пастви. Зокрема, навчання новопоставлених пресвітерів у Православній

церкві значно погіршилось навіть у порівнянні з радянським часом. Це було викликано боротьбою за парафії, що розгорнулася між церквами трьох православної юрисдикцій.

2) Показовим для усвідомлення напрямків розвитку релігійної ситуації і загальної правової атмосфери є розподіл давніх храмів, які не використовуються за призначенням, а також відсутність певних принципів виділення земельних ділянок під нове будівництво. Помилки в цьому найчастіше стають причиною "міжконфесійних" конфліктів. Буває, наприклад, що вирішення майнових відносин, тобто приналежності культових споруд, використовуваних не за призначенням, здійснюється волонтаристським шляхом. Значною мірою за розпорядженням властей залежно від того, на чій стороні селища чи міська рада або звідки родом високопоставлений чиновник, і здійснюється будівництво певного храму в населеному пункті.

3) Проблеми, що виникли в радянський час, не зникли. Люди здебільшого й далі готові до всіляких змін, які йдуть ззовні, без особливої відповідальності не тільки перед якимсь писаним законом, але й перед власним сумлінням.

Вироблена марксистсько-ленінським діалектичним матеріалізмом "релігія радянського народу" тепер вишукує своє місце серед ідеалів та устремлень "відкритого суспільства": споживацьких, владолюбних, замкнених на собі. Це теж певною мірою є конфесійною проблемою, що знаходить своє відображення на релігійному полі. Помітне часте нерозуміння природи Церкви та місця в ній як мирян, так і духовенства. Частим є й вільний перехід з однієї конфесії в іншу не лише світських людей, а й священників. Мандрівки священнослужителів "колами" (іноді навіть повторними) по всіх можливих юрисдикціях не дістають осуду єпископів українських церков, бо вони дуже зацікавлені у збереженні "кадрів", тобто парафій, котрі репрезентуються цими "священниками". Вищі церковні кола лише говорять про цю проблему, яку необхідно ґрунтовно вирішити, але їхня практична позиція залишається незмінною.

Духовна пустка в душах людей – ґрунт для творення багатьох псевдорелігійних угруповань. Їхня діяльність ускладнює обставини душпастирського всіх християнських конфесій, але це не створило передумов для консолідації сил церкви. Науковці та чільні урядовці зауважують, що

державної церкви в Україні немає, але є національні. Що ж до того, яка церква є національною, існують значні розбіжності. Визначити це для всієї України, для певного її регіону чи в локальному значенні цього слова неможливо.

Римо-Католицька церква

Яскравим прикладом є РКЦ на Львівщині, яка хоч і є традиційною, однак не вважається національною. Місцева влада, навіть формально визнаючи її за українську, тобто складену з громадян України, чинить їй спротив, відтісняючи на дальші позиції і рівень сприйняття, як чужій громадськості та як можливому інструменту колонізації, на відміну від такої ж католицької, але греко-візантійської, української. Це діється в той час, коли польські священники, навіть ті, що приїзять на місії до України, приділяють дуже велику увагу присутності української мови в літургії. Цим вони прагнуть закоренитися в локальну традицію й культуру. Але це ще більше драгує націоналістів, котрі вбачають велику загрозу подальшого т. зв. "розмивання образу національної" Греко-Католицької церкви, бо в такому разі, якщо це все відповідає дійсності, то нею може бути також і латинська церква.

Душпастирській практиці латинників стає на заваді й непереконлива відмінність виробленого віками менталітету українця, який живе народно-візантійським віросприйманням, і наявність у латинників польського походження еклезіологічних акцентів вищості та ексклюзивізму, які були характерні для римокатоликів до II Ватиканського собору.

Тепер РКЦ в Україні має власну єпископську конференцію, яку очолює кардинал Мар'ян Яворський. (Це перший латинський єпископ, який, працюючи в Україні, отримав сан кардинала.) Вона має 4 єпархії і одну апостольську адміністрацію в Закарпатті, 800 парафій і понад 700 храмів, більше 400 священників.

Між Сходом і Заходом

Хоча західне християнство присутнє на території України, за документальними даними вже з XIV ст. ці терени завжди залишалися насамперед під впливом східного християнства. Візантійська традиція прийшла сюди з хрещенням Київської Русі, а з серця сьогодишньої України почалася християнізація східних слов'ян. Хоч на той час церква була одна, на Сході й на Заході вона мала свої особливості. Історики схильні бачити у виборі

Володимиром саме східного християнства радше практичні, ніж догматичні фактори. Тобто підпорядкованість церкви монархові значно більше відповідала ментальності тоді ще поганського князя, який не бачив потреби ділитися з кимсь владою навіть після хрещення.

Попри велику самостійність, яку Візантія надавала своїм сателітам (вона мала чималий досвід вмілого керування колоніями через духовні важелі), попри часті й навіть найбільш ранні вияви прагнення до автентичності християнства українського народу (їх видно уже при виборі першого українського митрополита Лларіона), все ж православне духовенство Київської Русі багато століть підлягало Константинопольській кафедрі, аж до часу поділу України за Андрусівською угодою 1667 р., поновленого через 9 років як "вічний мир" між Річчю Посполитою й Росією.

Україна за часу входу до Московського царства у 1654 р. мала для Росії величезне значення. Вона була справжнім діамантом у короні імперії, і з багатьох причин заслуговувала на це ім'я також і в релігійному сенсі.

Разом з більшою частиною території України церква теж перейшла під владу Москви, яка на той час уже здобула ранг патріархату. Хоч тоді вона не виношувала ідеї Третього Риму, однак виразні тенденції імперського характеру виявила вже невдовзі. Попри великі й часті особові колізії, саме цей край найбільшою мірою був вирішальним для формування обрисів російського православ'я. З України до центру імперії йшли найбільш освічені науковці-богослови, тут було багато покликань, парафій, духовенства, віра була завжди живою.

Церква на Україні навіть у більшовицькі часи була найсильнішою і найдійовішою. Після радянської агресії у 1939–1940 рр. на Захід, успішно здійсненої завдяки пакту Молотова-Рібентропа, у Західній Україні, що включає Буковину, Закарпаття, Галичину, Волинь, було найбільше храмів та священників.

Українська греко-католицька церква

Українська греко-католицька церква виникла в результаті геополітичних обставин як дійсна духовна скарбниця українського народу і, можна сказати, як вираз і знак докору свідомості розділених християн, зокрема Центрально-Східної Європи.

Ще донедавна в Україні Греко-Католицька церква була загнана в підпілля. Переслідувань зазнавали навіть покарані,

найчастіше за "націоналізм", таємно діючі священники УГКЦ. За хрущовської відлиги, у 60-х рр., були спроби легалізації ієрархії УГКЦ, проте справжній початок її відродження випав лише на кінець 80-х. У грудні 1989 р., після тривалих втручань єпископів УГКЦ із Заходу, при твердій позиції керуючого в Україні підпільною церквою архієпископа Володимира (Стернюка), була зареєстрована перша громада Преображенської церкви у Львові. Відтак процес легалізації УГКЦ пішов лавинно. В січні 1991 р. доктор Михайло Димид розпочав перше масове навчання богослов'ю семінаристів і священників у згаданій Преображенській церкві. Весною 1991 р. до Львова прибув верховний архієпископ кардинал Іван Мирослав (Любачівський), глава церкви.

Свої екуменічні прагнення в міжцерковних відносинах УГКЦ задекларувала ще до початку її новітньої легалізації. У 1987 р. Мирослав-Іван (Любачівський) надіслав листа до Московського патріарха: "Простягаємо нашу руку прощення, примирення і любові" Цей жест був повторений ним 7 квітня 1994 р. у Львові пастирським листом "Про єдність Святих Церков". Велику схильність до співпраці з православними братами виявляв архієпископ Володимир (Стернюк). У публічних виступах він часто наполягав не лише на трансцендентній єдності істини, але й на національній єдності, базованій на спільній релігійній традиції.

Теперішній новообраний глава церкви блаженніший патріарх Любомир (Гузар) – представник монашої спільноти УГКЦ, яку покинув до життя Кліментій Шептицький, брат Андрея Шептицького. Це студитське чернецтво, існуюче згідно з молитовними і звичаєвими правилами християнського Сходу, є спробою відродити більш автентичне життя УГКЦ, відповідне її духовній тотожності. Отож патріарх Любомир, прекрасний богослов, наукова праця якого розглядала екуменічні аспекти поглядів митрополита Андрея, добре відомий православним братам і з частих зустрічей та діалогів, і з проникливості своїх заяв, що попри європейський блиск освіченості несуть енергію особливого, непідробного богоодкровення, так властивого Сходові.

"Концепція екуменічної позиції УГКЦ"

Новий етап у баченні УГКЦ екуменічної перспективи відкриває "Концепція екуменічної позиції УГКЦ" (повний текст див.. ЛіС. – 2000. – № 7 – С. 36–42).

У документі стверджується, що "УГКЦ розвивається як Помісна Українська Церква в єдності з Римським Апостольським Престолом і є повноправною Церквою-Сестрою для інших Помісних Церков". Він фіксує також позицію щодо католиків латинського обряду в Україні: "Обидві помісні Церкви мають свої окремі ієрархічні й канонічні структури, свої святині та інші особливості релігійного життя... Співжиття на одній території двох помісних Церков, які є частинами однієї Католицької Церкви, є найкращим доказом того, що Христова Церква не пов'язана виключно з якоюсь однією традицією і може втілюватися в різні культури, яких не зберігає, а взаємозбагачує. Таке співжиття не позбавлене, однак, своїх труднощів". УГКЦ виявляє стурбованість і поділяє занепокоєння українських православних "деякими аспектами діяльності Римо-Католицької церкви на території України, які виходять за рамки духовної опіки вірних латинського обряду" Далі "Концепція", вказуючи на помилки неврахування в минулому пов'язання християнської спадщини київської традиції з етнокультурною ідентичністю українців як на джерело непорозумінь і конфліктів, пропонує переглянути й вирішити у співпраці з римським Апостольським престолом цю проблему в дусі "Інструкції застосування літургійних приписів ККСЦ", в п. 10 якої говориться про "осуд будь-яких спроб відлучити вірних Сходу від їхніх Церков... надбанням способів думання, духовності та благочестя, які не узгоджуються з їхньою власною духовною спадщиною" Слід зауважити, що академічні кола УГКЦ виявляють значну зацікавленість у співпраці з православними братами. Знаменно, що нинішній ректор ЛБА о. Борис Гудзяк у своїй інавгураційній промові відзначив, що хотів би бачити віце-ректором Академії православною. Це зрештою було й політикою його попередника.

Документ займає становчу позицію і щодо проблеми поділу православних церков в Україні та відносин з ними: "УГКЦ не бере на себе повноважень оцінювати справедливості спроб нині існуючих Української Православної Церкви, УПЦ КП, УАПЦ репрезентувати собою православ'я в Україні. У своїх стосунках з названими Церквами УГКЦ виходить із засади, що всі три Церкви мають спільну історичну спадщину Київської Церкви. УГКЦ не вважає, проте, нинішній поділ у Православ'ї України бажаним чи узаконеним, навпаки, вітатиме будь-які кроки до всеправославного примирення в Україні та

об'єднання нинішніх гілок..."У цьому УГКЦ "бачить запоруку духовного відродження України".

Тут м'яко говориться і про автокефальні устремління цих церков: "УГКЦ не може займати визначеної позиції щодо конкретного часу та шляхів її здобуття, вважаючи вирішення цього питання предметом виключної компетенції православних Церков". Однак у своїй міжцерковній політиці УГКЦ виходить із засад, що вирішення проблеми міжцерковного примирення в Україні шляхом ігнорування інтересів окремих юрисдикцій неможливе.

Спрага автокефалії – поділ у православ'ї

У лоні православ'я України тепер існують незалежно, а іноді навіть ворожо налаштовані, принаймні у своїх заявах та щодо церковного майна, три українські православні церкви. Вони незалежні одна від одної.

Українська православна церква в єдності з Московським патріархатом має широку автономію в рамках РПЦ. Вона здобула її ще до проголошення Україною незалежності у жовтні 1991 р. Але це рішення було надто запізним. Вже в кінці 80-х рр. частина українського самостійно-державницьки налаштованого духовенства вимагала повної незалежності від Московського патріархату. Вони принагідно нагадували, що саме з Києва християнство прийшло на теперішні терени Росії і що унезалежнення від Москви було б принаймні поверненням історичної справедливості.

Московський патріарх не міг погодитися з таким аргументом, зокрема з думкою про церковну незалежність. Хоча слід зауважити, що вже в радянські часи українське православ'я втішалося значною автономією. З 1918 р. існував т. зв. Екзархат України в лоні РПЦ, тобто церковна одиниця з великими межами організаційної незалежності в рамках російської церкви. Останнім екзархом (у 1966–1990 рр.) перед створенням власне УПЦ був митрополит Філарет (Михайло Денисенко), теперішній патріарх Київський і всієї України.

Це не є, однак, та автономія, яку мають православні церкви Фінляндії, Японії, до деякої міри навіть острів Крит, чи є на Синаї. Вони у принципі є повністю незалежними – церква-матір лише затверджує самостійно обраних ними голів. УПЦ може самостійно встановлювати та міняти епархії, іменувати єпископів.

Глава цієї церкви є постійним членом Святішого синоду Московського патріархату як представник своєї церкви, інші ж єпископи – як частина єпископату РПЦ. Підпис митрополита України завжди стоїть першим після патріарха Алексія II.

Після невдалої спроби домогтися автокефалії для УПЦ митрополит Філарет був усунений з посади предстоятеля цієї церкви. З 27 травня 1992 р. УПЦ (МП) очолює обраний на надзвичайному Синоді в Харкові митрополит Київський і всієї України Володимир (Сабодан), один з найбільш досвідчених, як і попередній її керівник, православних ієрархів. У минулому і один, і другий працювали в екзархіях західноєвропейських країн. Одразу після рукопокладення на єпископа у 1966 р. митрополит Володимир був призначений вікарієм Московської єпархії і представником до Всесвітньої Ради Церков у Женеві, відтак настоятелем Женевської парафії. У Женеві він познайомився, зокрема, з майбутнім Константинопольським патріархом Варфолоєм I. "Що стосується єдиної помісної Церкви в Україні, ми вважаємо, що ця ідея непогана. Але треба, щоб це була Церква законна, канонічна, яка буде визнана всіма

православними Церквами. Сьогодні є таке бажання, але немає механізму здійснення цього. Політики пропонують щось подібне до загальних зборів: усіх зібрати, зняти білі шапки з керівників і всіх об'єднати. Це поверхове вирішення питання. Так можуть розмірковувати люди, які не знають ні канонів Церкви, ані її природи, ані її можливостей", – висловився він на одній з прес-конференцій.

Діалог між УПЦ (МП) і УГКЦ

Стосовно ж діалогу Української православної церкви з Греко-Католицькою, то він почався лише в липні 1998 р. Зустріч відбулась у Відні на запрошення колишнього Віденського архієпископа кардинала Франца Кеніґа та керівника фонду "Pro Oriente" Альфреда Штірнема. Це був лише початок діалогу, котрий і надалі, як відомо, не є простим. Саме відновлення діяльності УГКЦ в Україні стало причиною призупинення досі доволі успішного католицько-православного діалогу. Тут слід вказати на відсутність прогресу та постанов у двосторонній зустрічі між делегаціями Апостольського престолу і Московського патріархату в м. Барі 1997 р., на відміну від попередньої, що відбулась в Баламанді 1993 р. Баламанд значною мірою зафіксував взаємне еклезіальне визнання, хоча й виразно засуджував уніатизм як метод і модель

послання. Але навіть результати виконання Баламандських рекомендацій не задовольнили православних, які пізніше багато в чому відмовилися від них (зокрема від почергового богослужіння в населених пунктах з одним храмом).

Часті закиди представників РПЦ у бік УГКЦ щодо насильницького захоплення храмів у виступах на міжнародній арені стали майже риторичним прийомом, так само як і звинувачення у прозелітизмі. "Це стара пісня, й особисто мені від цього дуже боляче, – сказав монс. Бернардо Антоніні, вікарій Апостольської адміністрації у Центральній Росії для "Радіо Ватикан" незадовго до зустрічі Міжнародної змішаної богословської комісії в Балтіморі 9–18 липня 2000 р. – Прозелітизм – старе звинувачення, згідно з яким ми є "викрадачами душ" (venator animarum). Правда, випадки зловживань були. На першому етапі ми йшли в Росію як нові євангелізатори, і це було дещо образливим для православних. Але зараз я не сприймаю більше звинувачень у прозелітизмі: якщо під прозелітизмом розуміти проповідання Христа, то я б хотів грішним прозелітизмом ще з годину після смерті! Інша річ – уніатське питання. У 1946 р. Сталін віддав православним все те, що належало католикам, оскільки він, як і Гітлер, хотів покінчити з Католицькою церквою. Зараз ми повертаємо свої права. Можливо, трапляються випадки зловживань деякі громади намагаються повернути собі храми швидко, силою. Це недобре. Папа просив ніколи не застосувати сили. Але ми маємо свої права: несправедливим було б заперечувати всі звинувачення, але правдою є те, що православні не бажають нам повертати (реститувати) жодне церковне майно. Проблема ще складніша, ніж звинувачення у прозелітизмі" Що стосується прозелітизму, то спонукою до нього здебільшого є пропозиції отримати гуманітарну допомогу чи якісну освіту. Але цим переважно займаються римо-католики, а звинувачуються в усьому чомусь греко-католики.

Стосовно дискусійних точок Балтімор, на жаль, нічого не вирішив. На гострий закид Алексія II, опублікований у газеті "Corriere della Sera" 3 серпня 2000 р., про переслідування католиками православних у Західній Україні аргументовану відповідь давали Ніна Ковальська, представник України при Святому Престолі, спростовуючи заяву, і тоді ще єпископомічник глави УГКЦ Любомир.

Ускладнюється діалог між іншим і тим, що українські греко-католики не хо-

чуть відмовлятися від дружніх відносин з представниками ієрархій двох "розкольницьких" православних юрисдикцій.

Хто ж ці розкольники? (УАПЦ і УПЦ КП)

На хвилі демократизації життя у 1988 р. почався рух частини духовенства та мирян не лише за легалізацію УГКЦ, а й за відродження Української автокефальної православної церкви, яка виникла на початку 1920-х і була знищена режимом у 1930-ті рр. У Києві його репрезентував письменник Євген Сверстюк, у Львові отець Володимир Ярема. 16 лютого львівська парафія Петра і Павла УПЦ оголосила про перехід до незалежної УПЦ, представленої діаспорною ієрархією. Рух підтримав митрополит Мстислав (Скрипник, предстоятель УПЦ США, що нині в юрисдикції Константинопольського патріархату). 5-6 червня 1990 р. Всеукраїнський православний собор у Києві ствердив факт утворення УАПЦ та обрав митрополита Мстислава (уже на той час 90-літнього) патріархом Київським і всієї України. Він на цьому Соборі був відсутній, але погодився з його рішенням. У жовтні 1990 р. органи влади офіційно зареєстрували статут цієї незалежної церкви.

УАПЦ мала невелику кількість парафій по Східній Україні, в Києві, але практично була замкнена в межах Галичини. Це дало підстави багатьом греко-католикам говорити, що акція є вмілим тактичним ходом Москви, котра прагне обмежити відродження УГКЦ. Однак патріарх Мстислав невдовзі повернувся на Батьківщину і приступив до виконання патріарших обов'язків.

Після проголошення незалежності України, на початку листопада 1991 р. митрополит Філарет скликав у Києво-Печерській лаврі Помісний собор, який ухвалив рішення просити автокефалію для Української православної церкви; через місяць на референдумі 92% населення висловились за незалежність Української держави.

Існування двох незалежних православних українських церков, яке стало доконаним фактом у 1993 р., і в церкві, і в суспільстві не могло не сприятися хворобливо. У 2000 р. УПЦ КП та УАПЦ найбільше підійшли, здавалося б, до єднання.

Ще один крок до автокефалії?

Велику роль в об'єднувачому процесі обидві сторони надають патріархові Кон-

стантинопольському Варфоломію I. 8 листопада 2000 р., зустрівшись у Вселенській патріархії, представники двох православних церковних спільнот створили Змішану комісію для вивчення шляхів досягнення єдності й підписали домовленість, яка постановила: 1) припинити взаємні звинувачення; 2) припинити прийняття парафій, спільнот і кліриків з однієї юрисдикції до іншої без узгодження та проти канонічних правил; 3) взаємно ухилитись від обрання, хіротонії архиєреїв та зняття санів до остаточного вирішення питання об'єднання; 4) на кожному етапі роботи Комісії консультуватись із Вселенською патріархією – всі сумнівні випадки в її роботі повинні погоджуватись з точкою зору Вселенської патріархії у цій справі.

Ухвалено також, що після завершення своєї місії ця Комісія: 1) спільно звернеться від двох сторін до Вселенської патріархії, подаючи їй висновки своєї роботи; 2) проситиме Вселенську патріархію вирішити канонічні питання та становище архиєреїв і кліриків своїх церков; 3) проситиме її взяти під свою відповідальність і зробити все можливе для утворення незалежної Православної Української церкви з передумовою об'єднання в єдину Православну церкву всіх роз'єднаних православних в Україні.

Йдеться про допомогу українській православній спільноті у здобутті її церквою помісного устрою на засадах автокефалії. До активної участі в цьому процесі закликаються як УАПЦ і УПЦ КП, так і УПЦ. Шестеро єпископів, які підписали декларацію, очікують від усіх трьох церков та від державної влади України сприяння у здійсненні запланованого. Домовленості пропонують перспективу поступового творення незалежної Української Православної церкви. Вселенський патріарх Варфоломій I, благословляючи авторів цього документа, запевнив їх, що Константинопольська патріархія не має на меті творення в Україні своєї юрисдикції. Через невірну інформацію, що з'явилась у пресі стосовно цієї зустрічі, пізніше святіший Варфоломій дав офіційне повідомлення про відсутність будь-яких подібних побажань.

Ставлення до папського візиту

Глава Української православної церкви Київського патріархату Патріарх Філарет уже заявляє, що УПЦ КП не має нічого проти візиту Папи у країну "Папа має на Україні свою паству: РКЦ і УГКЦ, – сказав він, зокрема, в інтерв'ю 24 січня для

УТ, повторюючи неодноразово раніше заявлену позицію. – Папу на Україну запрошує з одного боку його паства і його церква. З іншого боку, папу як главу держави Ватикан запросив президент України”

У газеті "La Republica" патріарх Філарет недавно прокоментував звернення прем'єр-міністра Росії Кас'янова до Івана Павла II з проханням відкласти поїздку в Україну: "Вважаємо ініціативу Кас'янова недопустимим втручанням у внутрішні справи України. Московський патріархат побоюється візиту Івана Павла II в Україну і здійснення подорожі до Росії. Ми не маємо жодних застережень. Для нас візит Папи є історичною подією, яку можна сміливо порівняти із зустріччю Павла VI з патріархом Константинополя Афіногором”

Коли в листопаді минулого року було оголошено терміни візиту Івана Павла II в Україну, представник Відділу зовнішніх церковних зв'язків Московського патріархату протоієрей Всеволод Чаплін заявив, що "важливо пов'язати плани перебування тут понтифіка з позицією єдиної на Україні канонічної Православної церкви – УПЦ під управлінням митрополита Володимира, яка є самокерованою частиною Московського патріархату". Одночасно о. Всеволод дав зрозуміти, що не варто розглядати цей візит у контексті того, що Папа повинен вплинути на стосунки між УПЦ і "розкольницькими угрупованнями на Україні". Стурбованість РПЦ з приводу "можливих контактів голови Ватикану з розкольниками" викликана тим, що в заявах деяких діячів Ватикану спостерігається бажання "зрівняти канонічну Православну церкву, до якої належить основна частина вірних на Україні, з невизнаними в усьому православному світі розкольницькими угрупованнями”

Такі побоювання є і в Україні. Наприклад, на початку лютого ц. р. до Папи (а також до Президента України) був надісланий лист від духовенства та віруючих Житомирської єпархії УПЦ (МП), де говориться про "настирливе бажання лжепатріарха Філарета, анафематствованого Православною церквою, офіційно зустрітись з Вами у випадку візиту Вашої Святості в Україну й використати таким чином Ваш міжнародний авторитет для прикриття власних темних справ; з нашого боку можливість такої зустрічі буде розцінено як ігнорування Римо-Католицькою церквою принципів канонічних стосунків між церквами і найгрубіше втручання у внутрішні справи нашої Церкви. Безумовно, це може викликати небажані

наслідки у стосунках між православними і римо-католиками на Житомирщині і в Україні в цілому. Ми не думаємо, що прийом, який буде надано Вам на нашій землі, буде радісним усюди, а перебування на ній – безпроблемним, враховуючи загострення міжконфесійних стосунків в Україні за останній час. Виходячи з вищенаведеного, ми маємо надію, що наші аргументи будуть почуті не тільки у Ватикані, але і в Києві, а Ваша Святість виявить необхідне розуміння почуттів православних віруючих і запланований візит буде відкладено – аби не бути йому яблуком розбрату між нашими церквами”.

Опри досить часті різкі висловлювання окремих своїх представників, ієрархія УПЦ (МП) довго зволікала з винесенням соборного рішення щодо візиту Римського Папи до України.

Взагалі таке твердження для свідомості православних мусило б мати значно більшу вагу не лише з огляду на прийняті норми соборноправності, але й задля внутрішнього ствердження істини, відчуття якої є дуже суттєвим моментом православної еклезіології кожного християнина. Можливо навіть, що в дійсності багато єпископів вітали приїзд Івана Павла II, висловлюючи лише застереження щодо перетворення його "в націоналістичну акцію", спрямовану на набуття політичних дивідендів.

Однак у тому, що Українською православною церквою (МП) буде висловлено протест проти приїзду Папи в Україну, мало хто сумнівався. Тож після прийняття Собором УПЦ відповідного документа його зміст був у короткій формі одразу поширений чи не всіма ЗМІ України.

Тут демонструється добре знання католицької еклезіології і місця в ній Римського Архiereя. Однак насамперед дуже помітна тональність звертання до "Святішого" Отця, яка контрастує з висловом багатьох єпископів УПЦ, особливо зі згаданими різкими випадками, що мають дуже обмежену офіційну вагу. А завершує лист тлумачення еклезіологічних принципів міжцерковних зв'язків та епохи II Ватиканського собору, яке, на жаль, з богословської точки зору зовсім незрозуміле.

Заява висловлює розуміння бажань Президента та уряду України, а також потреб українських римо- і греко-католиків, які запросили Римського Архiereя до України. Проте висувається звинувачення, що майбутній візит не був узгоджений з УПЦ (МП): бракує "офіційного повідомлення нашої Церкви та будь-яко-

го запрошення з її сторони". Головною причиною звернення називається "неврегульованість відносин між греко-католиками і православними в Західній Україні". Це ж є і причиною прохання відкласти візит, "щоб він був у більш сприятливій обстановці і щоб УПЦ могла Папу офіційно вітати". Одразу коректно зауважується, що явного насильства не відбувається, хоча ще дуже недавно в заяві патріарха Алексія II говорилося інше. Це твердження є об'єктивним, можливо, вперше за 10 років бомбардувань Ватикану не лише закидами щодо прозелітизму й майнових конфліктів, але й списками вигаданих новомучеників, які постраждали від греко-католиків.

Але далі у зверненні йдуть скарги щодо відібраного майна. Не вдаючись в історію майнового конфлікту і права власності на храми, Собор архиєреїв УПЦ (МП) констатує, що "жодна з домовленостей по даній проблематиці, укладених між Москвою і Ватиканом, не була виконана". Причин невиконання тут не вказано, але вказано на небезпеку, що "візит лише закріпить існуючий стан речей, вкрай несприятливий для нашої Церкви".

Дійсно, в результаті відродження УГКЦ настали важкі часи для вірних братньої церкви, яка не цілком побратньою присвоїла собі чуже майно. Однак чи можна кваліфікувати далеко не повну реституцію як "захоплення більше тисячі храмів і розгром трьох епархій", про що пишеться в листі?

Візит, згідно з документом, буде спробою "укласти мир без справедливості", це продовжить "страждання православного народу в Західній Україні" (sic). Митрополит Володимир шкодує, що не зможе подати руки Папі, створюючи ілюзію злагоди, й навіть вимагає не зустрічатись з представниками "розкольніцьких груп", особливо "з псевдопатріархом Філаретом". Це "може створити враження", а отже, є "брутальним втручанням у наші внутрішні справи", "порушує канонічні відносини між Церквами, підтримує розкольників своїм авторитетом".

Залишаються без відповіді гострі питання щодо звернення ієрархії УПЦ (МП), на жаль, не зовсім риторичні. Бо ним засвідчене прагнення духовно панувати, мало згідне зі слідуванням за Христовою заповіддю служіння.

Пророк досі не беатифікований

Одним з прогнозованих негативних наслідків візиту Папи має стати велике розчарування українців, особливо греко-

католиків, з приводу відсутності беатифікації митрополита Андрея Шептицького. В усіх теперішніх оздоровчих процесах українського суспільства, а також у широкій екуменічній позиції УГКЦ є дуже відчутний знак його духовної присутності. Однак сподіванням на проголошення святим митрополита Андрея, здається, зараз не судилося збутися.

"Ми, греко-католики, не тільки що не маємо ніякої волі старшувати і накидатися нашим братам, але навпаки, ми готові навіть з власною стратою їм підчинитися, так що й повна злука двох українських віросповідань виглядала би так, що радше треба говорити про підчинення греко-католиків під владу Київського патріарха. Очевидно, до такого приєднання ми ставимо умову, щоб будучий Київський патріарх прийняв вселенську віру, себто православ'я перших Вселенських соборів, доповнене рішеннями Вселенських соборів від X ст. до найновіших часів," – писав митрополит Андрей у відповідях на питання православних українців про можливість об'єднання української церкви у травні 1942 р. Маємо тепер найновіші часи, і напевно ж, дещо з підходу митрополита сьогодні вимагає перегляду. Не міняється, однак, дух устремлень церкви, яку він очолив 100 років тому